

Zkušenosti dětí mladšího školního věku s kouřením

Věra Jakubíčková

Bakalářská práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Věra JAKUBÍČKOVÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Zkušenosti dětí mladšího školního věku s kouřením.**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti sociálně patologických jevů.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu na téma: Jaké mají děti mladšího školního věku zkušenosti s kouřením.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

NEŠPOK, K. Návykové chování a závislost. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-267-6

NEŠPOR, K. Vaše děti a návykové látky. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-515-6

VYKOPALOVÁ, H. Sociálně patologické jevy v současné společnosti. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4

Vedoucí bakalářské práce: **prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **18. ledna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **7. května 2010**

Ve Zlíně dne 18. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně7.5.2010.....

.....*Michal Čížek*.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

Tato bakalářská práce se zabývá zkušenostmi dětí mladšího školního věku s kouřením. V jednotlivých kapitolách se zabývá vymezením pojmů období mladšího školního věku, vysvětluje jednotlivé oblasti, ve kterých děti získávají své zkušenosti. Dále rozebírá aspekty kouření tabákových výrobků, zdravotními důsledky a specifiky vzniku závislosti u dětí. Také se zabývá možnostmi preventivního působení v rodině a ve škole.

Klíčová slova: děti mladšího školního věku, kouření, cigareta, závislost, prevence

ABSTRACT

This bachelor thesis occupies with the experiences of younger schoolmate children with smoking. Individual chapters deal with explanation of the period of younger schoolmate childhood, explain individual areas, in which children gather experiences. Further analysing smoking tobacco products, health consequences and specify origin of addiction of children. Also concerned with preventive activities in family and school.

Keywords: smoking, cigarette, prevent, addiction, younger schoolmate children

Poděkování, motto a čestné prohlášení, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická, nahraná do IS/STAG jsou totožné:

Nejvíce chci poděkovat vedoucí této práce prof. PhDr. Haně Vykopalové, CSc. Za cenné rady, doporučení a odborné vedení.

Ráda bych poděkovala také všem zaměstnancům dvou základních škol za vstřícný přístup a skvělou spolupráci a hlavně za umožnění provádět na těchto školách výzkum. Jmenovitě děkuji Mgr. Miroslavu Škarkovi, řediteli CZŠ Zlín a Mgr. Liboru Sovadinovi, řediteli ZŠ Fryšták.

motto:

„Kouření je návykovou formou chování, která se dá podle všech zjištění obtížněji zvrátit než např. alkoholismus či závislost na jiných drogách.“ L.T.Kozłowski

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 OBDOBÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	
1.1 TĚLESNÝ VÝVOJ DÍTĚTE	
1.2 ROZUMOVÝ VÝVOJ DÍTĚTE	
2 HLAVNÍ ZDROJ ZKUŠENOSTÍ DÍTĚTE	
2.1 RODINA	
2.2 ŠKOLA	
2.3 VRSTEVNÍCI A VRSTEVNICKÉ SKUPINY	
2.4 MÉDIA A REKLAMA	
3 KOUŘENÍ TABÁKOVÝCH VÝROBKŮ	
3.1 ZDRAVOTNÍ DŮSLEDKY	
3.2 NIKOTIN, A DALŠÍ LÁTKY OBSAŽENÉ V TABÁKOVÝCH VÝROBCÍCH.....	
3.3 SPECIFIKA VZNIKU ZÁVISLOSTI NA NIKOTINU U DĚTÍ	
3.4 PASIVNÍ KOUŘENÍ	
4 NESPECIFICKÁ PREVENCE V BOJI PROTI KOUŘENÍ	
4.1 PREVENCE V RODINĚ	
4.2 PREVENCE VE ŠKOLE	
II PRAKTICKÁ ČÁST	28
5 JAKÉ MAJÍ DĚTI MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU ZKUŠENOSTI S KOUŘENÍM	
5.1 CÍLE VÝZKUMU	
5.2 VÝZKUMNÝ VZOREK	
5.3 METODY VÝZKUMU.....	
5.4 PRŮBĚH VÝZKUMU	
5.5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	47
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	49
SEZNAM OBRÁZKŮ	50
SEZNAM TABULEK	51
SEZNAM PŘÍLOH	52

ÚVOD

O důležitosti prevence sociálně patologických jevů, mezi něž patří také kouření, v dnešní době již nikdo nepochybuje. Negativní důsledky aktivního i pasivního kouření na zdraví lidí byly popsány ve velmi početné řadě publikací, jsou předmětem odborných přednášek, preventivních přednášek ve školách a zdravotnických zařízeních i četných diskuzí jak v odborném tisku, tak v běžných časopisech, novinách, televizi. Jedná se o problematiku velice širokou a vzbuzující živý zájem kuřáků i nekuřáků, rodičů i učitelů, dětí mladšího školního věku i mladistvých.

Vzhledem k širokému rozsahu daného tématu není možné v rámci bakalářské práce rozebrat všechny problémy a otázky s tímto tématem související. Například otázky ohledně kouření a zkušeností s kouřením u starších, pubertálních, dětí. Byly již v rámci několika předcházejících bakalářských prací zpracovány, proto jsem si vybrala téma Zkušenosti dětí mladšího školního věku s kouřením.

Teoretickou část, kterou jsem čerpala z literatury uvedené v seznamu na závěr práce, doplní rozsáhlý dotazníkový průzkum na dvou základních školách. Pro srovnání jsem si vybrala jednu menší školu v osmdesátitisícovém statutárním městě Zlíně nacházející se na velkém sídlišti a školu v o poznání menším městě Fryštáku.

Tam, kde ve své práci uvádím pojem děti, rozumí se tím děti mladšího školního věku, zde děti od šesti do dvanácti let, tj. žáci prvního stupně základní školy od první do páté třídy.

Cílem mé práce bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti dětí s kouřením, jaké jsou jejich znalosti dané problematiky, jak je vede škola a jak se na výchově v této oblasti podílí rodiče. Dalšími očekávanými cíli bylo zjistit, popř. potvrdit nebo vyvrátit to, co se objevuje v odborné i populární literatuře, a to skutečnost, že i ve sledovaném mladším školním věku mají děti zkušenosti s kouřením, zaujmají k němu postoje odpovídající jejich věku, mají své názory na kouření a jeho škodlivost pro zdraví, odvíjející se mimo jiné od postojů a předávaných názorů školy a rodičů a vlivu jejich vrstevníků. Dále podle zkušeností dětí zjistit z výsledků prováděného výzkumu možnosti prevence ve školách a v rodinách (např. osobním příkladem rodičů a zdokonalováním komunikace s dětmi) a využít jich ke zlepšení stávající situace.

Obsahem první části mé práce je uvedení teoretických základů a vysvětlení pojmů, nutných k pochopení situace u dětí mladšího školního věku. Snažím se tu vlastními slovy

vysvětlit, co jsem z odborné literatury vyčetla a jak jsem jednotlivé pojmy pochopila. Jedná se zejména o různé názory na vymezení mladšího školního věku, charakteristiku tělesného a rozumového vývoje dítěte v toto věku, uvedení základních znalostí a dovedností (potřebných m.j. i ke spolupráci při výzkumu a vyplňování dotazníku).

Dále se v první části zabývám teoretickým popisem hlavního zdroje zkušeností, kterým je prostředí, v němž dítě vyrůstá, vlivem rodiny, školy, vrstevníků, reklamy a médií. Dále teoretickým popisem kouření jako nemoci a účinky kouření na dítě, zdravotními důsledky, nikotinem jako návykovou látkou, specifiky vzniku závislosti na nikotinu u dětí, popř. experimentováním s tabákovými výrobky.

Teoretickou první část práce končím kapitolou o prevenci kouření obecně, prevenci v rodině zejména vzájemnou komunikací, prevenci ve škole a mediální výchovou proti reklamě v médiích.

Druhá, praktická část práce obsahuje popis výzkumu, jeho cíle, uvedení výzkumného vzorku a rozbor jednotlivých otázek z dotazníku použitého pro výzkum.

Dále podrobně uvádím v této praktické části použité metody výzkumu, průběh a výsledky výzkumu včetně grafických znázornění.

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem mé práce bylo zmapování a popsání celkové situace u dětí mladšího školního věku, rozhodla jsem se využít kvantitativní výzkum a použít dotazníkovou metodu. Na základě této metody jsem získala odpovědi na předem dané otázky a mohla zpracovat grafická schémata k jednotlivým bodům.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 OBDOBÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Názory na přesné časové vymezení období mladšího školního věku nejsou zcela jednotné. Většina autorů se sice shoduje na vymezení období mladšího školního věku zhruba tak, že nastává nástupem do školy, tj. ve věku 6-7 let a končí přechodem na druhý stupeň základní školy ve věku 11-12 let, kdy začíná období puberty (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Ale existují i další rozdílná vymezení pro toto období.

Jeden z rozdílných názorů na vymezení má například Vágnerová (2005), která místo období mladšího školního věku vymezuje období školního věku a toto období dále dělí na tři fáze:

- raný školní věk – od nástupu do školy 6 -7 let do 8 – 9 let,
- střední školní věk – 8-9 let do 11-12 let, to je do doby než dítě přechází na 2. stupeň základní školy a začíná dospívat,
- starší školní věk – od 11-12 let do ukončení základní školní docházky zhruba v 15 letech.

Pro potřeby této práce bude zcela dostačující vymezení tohoto období podobně jako již bylo výše zmíněno, shodně s názorem většiny citovaných autorů, tedy od nástupu do školy po přechod na druhý stupeň základní školy.

Dále se dostáváme k charakterizování toho, jak toto období mladšího školního věku vypadá.

V psychoanalýze se podle Freuda označuje toto období jako období „latence“ - tedy relativně klidné období, kdy sexualita je latentní, což znamená, že se v chování dítěte projevuje jen slabě a skrytě, její vývoj jakoby se téměř zastavil. Neměli bychom se nechat tímto označením zmást a myslet si, že se v tomto období ve vývoji dítěte vůbec nic neděje, že převažuje plynulé zdokonalování toho, co zde již bylo dříve (Říčan, 2006).

Dítě ve všech směrech dosahuje výrazných pokroků, je to období poměrně klidné v porovnání toho, co má již dítě za sebou a toho co teprve bude následovat, myšleno hlavně období dospívání, puberty (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Na začátku tohoto období je charakteristické přijímání nových sociálních rolí. Jako jsou role školáka, spolužáka a žáka. Dítě prvně prochází rituálem zápisu, a po nějaké době následuje, pro mnohé děti s nadšením netrpělivě očekávaný a důležitý, první den školní docházky, a tím vlastně i oficiální vstup do společnosti. Nic neovlivní způsob prožití celého zbývajících dětství a rozvoj dětské osobnosti tak základním způsobem jako škola. Vstup do školy také pro dítě znamená to, že se musí podřídit instituci, přičemž přejímá její

hodnoty a normy (Vágnerová, 2005).

Do života, jehož převážnou náplní byla donedávna hra, nyní vstupuje školní práce a povinnosti s tím související. Škola otevírá dítěti velmi rychle nový svět plný zajímavých informací, o kterých dítě nemělo doposud ani tušení. Zásadním způsobem se urychluje rozumový vývoj a dítě se tak učí myslet novým způsobem. Nastává období „střízlivého realismu“. Svět nyní připadá malému školákovi přehledný, uspořádaný a hmatatelný – co je, to se dá vidět a ověřit. Dítě zcela vážně chápe, že prostředkem toho, aby mohlo být tím, kým se chce stát, ať už jde o to že bude slavný vědec nebo popelář, je pro něj nyní jednoznačné škola a školní práce (Říčan, 2006).

A v určitém ohledu má dítě v tomto chápání nutnosti uspět ve škole pravdu. Podle Vágnerové (2005) úspěšnost uplatnění ve škole předurčuje pozdější společenské zařazení. Hlavním cílem dítěte je nyní uspět a prosadit se svým výkonem.

Pokud dítě neuspěje a nepodaří se mu prosadit se svým výkonem, ovlivňuje to obrovským způsobem jeho sebeúctu. S neúspěchem je zde hlavně spojena hrozba toho, že se u dítěte vyvine komplex méněcennosti. V důsledku toho může dítě rezignovat na své plnohodnotné uplatnění ve společnosti a vzdát své dalších snah o změnu svého postavení. V celkovém důsledku to může vést i k tomu, že se bude celý život cítit ve vztahu k práci nebo vzdělání jako naprosto neschopný outsider (Říčan, 2005).

Podle Eriksona (In Vágnerová, 2005) se zde jedná o fázi píce a snaživosti. Tato fáze je pro dítě důležitá proto, aby si mohlo potvrdit své kvality v různých sociálních skupinách, jak ve vztahu k dospělým, tak ve vztahu k vrstevníkům. V tomto období vznikají vrstevnické skupiny, které mají svou vlastní hierarchii a řídí se svými vlastními pravidly. Přičemž dítě potřebuje být za své výkony pozitivně hodnoceno a ostatními členy vrstevnické skupiny akceptováno.

1.1 Tělesný vývoj dítěte

Pro období mladšího školního věku je charakteristický plynulý tělesný vývoj, zlepšuje se hrubá i jemná motorika, zlepšuje se koordinace pohybů celého těla (Langmeier, Křejičková, 2006).

Tvar těla začíná připomínat dospělého člověka, postava je vzpřímená. Dlouhé kosti paží a nohou jsou zrovna ve fázi rychlého růstu, proto většina dětí v tomto období vypadá na první pohled hubeně a vytáhle. Některá děvčata přerůstají chlapce. Na váhovém přírůstku se nejvýrazněji podílí nárůst svalové hmoty, přičemž objem svalové hmoty je u děvčat i chlapců přibližně stejný. Některým dětem začínají tmavnout vlasy (Allen, Marotz,

2002).

Průměrný chlapec ve věku 6-11 let vyroste ze 117 cm na 145 cm, jedenáctiletá dívka je asi o 1cm vyšší, váha stoupne z 22 kg na 37 kg, u dívek + 0,5kg. Vyroste druhý chrup, mění se postavení čelisti, ztrácí se dětské rysy. Kolem 10. roku se růst mozku výrazně zpomalí. Náhlé vzestupy energie se střídají s chvílemi dočasné únavy. Dítě ještě nedokáže hospodařit se svou energií a svými silami. Tělesná síla a obratnost je rozhodující hlavně u chlapců, rozhoduje o jejich postavení v kolektivu vrstevníků. Dotváří se koordinace mezi zrakem a jemnými pohyby prstů (Říčan, 2006).

Rozdíly v pohybových dovednostech dětí jsou z části také ovlivněny tím, jak je rodiče v tomto směru podporují, nebo naopak tlumí z obavy, aby se nezranily (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Zrání dětského organismu a centrální nervové soustavy vede ke zvýšení emoční stability a odolnosti dítěte vůči zátěži (Vágnerová, 2005).

Dítě potřebuje pro svůj vývoj denně devět až jedenáct hodin nepřerušovaného spánku. Děti, které spí kratší dobu, mají ráno potíže se vstáváním a mohou být celý následující den unavené se špatnou náladou (Allen, Marotz, 2002).

1.2 Rozumový vývoj dítěte

Rozumový vývoj prochází v mladším školním věku dalším zdokonalením. Podle Piageta jde o etapu konkrétních operací. Dítě se ve svém uvažování řídí základními zákony logiky, přitom se stále váže na názorné poznání konkrétních předmětů a procesů, které lze přímo vnímat a představit si je, nebo s nimi manipulovat a následně si své řešení prakticky ověřit. Zvládá třídit předměty, řadit je, klasifikovat a další operace (Čáp, Mareš, 2001).

Dítě je schopno uvažovat o něčem určitém, co samo zná, i když objekt uvažování není přítomen. Pomocí zobecnění určitých situací začíná chápat pravidla pro určité situace (Vágnerová, 2005).

Myšlení se stává pod vlivem školy takřka samozřejmostí. Dítě například už chápe, že když přelije vodu z jedné sklenice do druhé - i když má sklenice jiný tvar a hladina vody ve druhé sklenici je vyšší - vody je stále stejné množství. Také chápe, že to co udělá, se dá vrátit nazpět (Říčan, 2006).

Děti se aktivně zajímají o to, jaká je skutečnost, chtějí ji poznat objektivně do všech

podrobností. Proto bylo myšlení dětí tohoto věku a i jejich celkový postoj ke skutečnosti obecně charakterizován pojmem „realismus“ (Čáp, Mareš, 2001).

V začátcích tohoto období je dítě ve svém uvažování zpravidla hodně závislé na mínění a názorech dospělých, hlavně rodičů a učitelů. Jedná se zde o takzvaný „naivní realismus“, někdy se říká, že lze takzvaně dítě opít rohlíkem. Všechno, co řekne dospělý, bere dítě jako fakt, podle kterého potom ve svém uvažování postupuje dál. Postupem času s blížícím se obdobím dospívání se vliv dospělých zmenšuje, přístup dítěte k autoritám je kritičtější – „kritický realismus“, nastupuje vliv a význam vrstevnické skupiny, jejímž členem dítě potřebuje být (Petrová In Šimíčková-Čížková, 2008).

2 HLAVNÍ ZDROJ ZKUŠENOSTÍ DÍTĚTE

Hlavním zdrojem zkušeností dítěte je prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Rodinné prostředí, škola, vrstevníci, sousedé. Hlavními činnostmi tohoto období je učení a sociální učení (Čačka, 2000). Dále socializace, tj. proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, schopnost navazovat kontakty a vztahy s ostatními lidmi, napodobovat vzory a přebírat role (Kraus, 2008).

Prostředí, do kterého se narodíme, a ve kterém posléze vyrůstáme a žijeme, nás ovlivňuje a zanechává v nás zřetelné stopy. Vliv prostředí se projevuje různě, rozdílný je i z hlediska pohlaví, více podléhají vlivu prostředí chlapci. Působení prostředí je spontánní, přirozené, na rozdíl od výchovného působení, které je záměrné. Zpočátku života se více projevují znaky, se kterými se člověk narodil, časem se to vlivem prostředí a také výchovy mění. Prostředí může působit jak pozitivně, a to v souladu se žádoucími společenskými normami, tak negativně v rozporu s nimi (Kraus, 2008).

Největší oporou jsou pro mladší školáky rodiče a učitelé, pro starší školáky vrstevníci (Vágnerová, 2005).

V dětství je důležité osvojení dovedností čtení, psaní, počítání, zvládnutí školní práce, osvojení postupů samostudia, rozvoj základních pojmů a představ pro běžnou orientaci, osvojování rolí a základních mravních norem. S tím souvisí utváření postojů k sobě i společenským skupinám a institucím, soužití s vrstevníky, učiteli i cizími lidmi, soutěživost a sociální kooperace, získání jisté osobní nezávislosti a vědomí své sexuální role (Havirhurst, Cole, Wallon In Čačka, 2000).

Mezi další zdroje zkušeností dítěte patří kromě rodiny, školy a vrstevníků, životního prostředí člověka s jeho přírodní a společenskou součástí, také média a reklama, působící mimo jiné na vývoj jazykových kompetencí dítěte a dětský slovník (Vágnerová, 2005).

2.1 Rodina

Rodina je jako sociální instituce nepostradatelná a těžko nahraditelná i pro dospělého, natož pro dítě. Rodina působí jako nejvýznamnější socializační činitel. Na výsledky primární socializace v rodině navazuje škola (Kraus, 2008).

Rodina je hlavním zdrojem formativních vlivů. Jedná se o upevňování postojů, formování hlavních aspektů vlastního „já“, sebehodnocení a posuzování toho, co je dobré

(Čačka, 2000).

Dítě je v tomto období mladšího školního věku ještě vázáno na rodiče a dá se s ním domluvit. Rodiče jsou pro dítě vzorem životních rolí, způsobu chování. Neměli bychom zapomenout, že rodiče představují rozhodující autoritu i ve vztahu ke škole. To vede k tomu, že dítě rodičovský postoj přejímá, rozvíjí se jeho vztah ke školní práci. Nejdůležitější podmínkou funkčního vztahu mezi rodičem a dítětem tohoto věku je sdílení společného života a trvalá přítomnost rodičů, kteří mají o dítě zájem (Vágnerová, 2005).

Pro rozvoj dítěte je důležitá komunikace v rodině. Rodiče by si měli udělat čas na dítě, mluvit s ním, znát jeho kamarády, vysvětlovat informace, komentovat televizní pořad nebo film. Komunikace má být otevřená a pravdivá, aby dítě poznalo co je pravda a lež. Důvěra se mezi dítětem a rodičem buduje také v komunikaci o věcech, které jsou možná trochu delikátní. Je zapotřebí povzbuzovat dítě ve zvědavosti, pro rodiče i pro dítě jsou důležité společné zážitky (Špaňhelová, 2009).

Existuje několik strategií v komunikaci, například naslouchat s plnou pozorností, dávat dítěti stejnou důstojnost jako dospělým, dávat dobré podněty, přijímat mlčení, zdržovat se unáhlených úsudků a vyhýbat se okamžitým řešením, uznávat pocity a pomáhat dětem nacházet vlastní řešení (Ferrero, 2004).

2.2 Škola

Škola klade na dítě postupně se zvyšující požadavky. Jsou to požadavky na rozvoj senzomotoriky, paměti, intelektu, estetických předpokladů, pozornosti, sebeovládání, vytrvalosti a svědomitosti, to je všech aspektů osobnosti. Jednotlivé školní předměty zahrnují značně rozmanité činnosti (Čáp, Mareš, 2001).

Vstup do školy mimo jiné znamená podřízení se instituci, jejím hodnotám a normám. Ve škole má dítě, jak již bylo výše uvedeno, několik rolí, například roli žáka spolužáka a školáka. Rozvíjí se nové vztahy, jsou to vztahy k učiteli a ke spolužákům (Vágnerová, 2005).

Jak Kuric (In Langmeier, Krejčířová, 2006) ještě v této souvislosti zdůrazňuje, první dva roky školní docházky se dítě obvykle adaptuje na školu a školní požadavky, další roky se formují jeho postoje a názory.

Důležité je také sociální klima školy, na němž se podílí vedení školy, učitelé, žáci konkrétní třídy i další zaměstnanci školy. Vztah dítěte k učitelům a učitelkám se liší od vztahu k rodičům. Učitelé jsou představitelé sociální instituce – školy, mají povinnost vyučovat, dbát na kázeň ve třídě a hodnotit výkony žáků. Zvláště v počátcích školní docházky vidí dítě v učitelích velkou autoritu, dítě v tomto období mluví o své paní učitelce nebo panu učiteli jako o nejdokonalejší bytosti na světě. Dále se rozvíjejí vztahy ke spolužákům. Vytvářejí se kamarádké i přátelské vztahy, ale také vztahy charakterizované antipatií, soupeřením a agresivitou (Čáp, Mareš, 2001).

Jak již bylo výše uvedeno, i ve vztahu ke škole rodiče představují pro dítě významnou autoritu. Dítě přejímá názory rodičů na učitele (Vágnerová, 2005).

Dítě je zmateno, pokud rodina zastává jiné názory, postoje a morální normy než škola a společnost (Čáp, Mareš, 2001).

2.3 Vrstevníci a vrstevnické skupiny

V průběhu školní docházky se objevují a začínají fungovat první skutečné vrstevnické skupinky, jsou ale nestálé, mají nízký stupeň soudržnosti, rychle vznikají a stejně rychle zanikají. Vyznačují se bezprostředními kontakty a silný pocitem náležitosti ke skupině. Soudržnější skupinky, které mají svůj vlastní systém hodnot s jistým systémem sociální kontroly, se objevují až kolem 8. – 10. roku věku dítěte, kdy narůstá potřeba sdružovat se. Vrstevnické skupiny jsou typické věkovou a názorovou blízkostí jejich členů, z nichž vyplývá společná identifikace se skupinou, takzvané „my“ a společné souhlasné jednání. Vrstevnické skupiny představují přirozenou formu života dětí. Děti zde mají možnost předvést, co se naučily, rozvíjejí samostatné úsilí a uskutečňují své cíle, které nemohou realizovat v jiných aktivitách, dokud nedosáhnou sociální dospělosti (Wronczki In Kraus, 2008).

Vrstevnické skupiny mohou mít pozitivní i negativní vliv na rozvoj osobnosti dítěte. V prostředí vrstevnických skupin také probíhá proces socializace. Vrstevnické skupiny můžeme rozlišovat podle velikosti nebo struktury. Dalším důležitým znakem jsou cíle a normy skupiny. Ty mohou být pozitivní nebo asociální až antisociální, například party, gangy (Kraus, 2008).

Vztahy k vrstevníkům také procházejí určitým vývojem. Děti, které navštěvují první třídu, jsou na začátku období mladšího školního věku spíše homogenní skupinou.

Charakteristické pro ně je, že všechny mají rády svého učitele nebo učitelku a bez ostychu na sebe vzájemně žalují. Ve druhé třídě začínají vznikat 3 – 4 členné skupinky s prvními náznaky vnitřní struktury, teprve v následujících ročnících se začíná utvářet „duch“ třídy a mínění skupiny pozvolna přebírá funkci autorit (Čačka, 2000).

Tělesná síla a obratnost rozhodují o postavení v dětském kolektivu. Výhodu mají obratné děti, zvláště u chlapců. Slabí a neobratní se dostávají do pozice outsiderů, což se může projevit v jejich povahovém vývoji. Jak již bylo výše řečeno, když se dospělí vzdálí z dohledu, může často zavládnout krutý zákon smečky (Říčan, 2006).

2.4 Média a reklama

Celkový význam médií pro život člověka vyvolává polemiku. Média mohou působit jak kladným tak i záporným způsobem. Mohou být prostředkem vzdělávání a výchovy, prostřednictvím médií probíhá akulturace a socializace jedince. Ale také mohou s člověkem manipulovat, zejména pomocí reklamy. Působení médií může vést k různorodým reakcím, například napodobování akčních hrdinů může ohrožovat postoje a chování dětí. Média vstupují do interakce s dalšími institucemi. Mají vliv na společnost, politiku, rodinu, vzdělávání či sport a ovlivňují je (Kraus, 2008).

Média mají nemalý podíl na zvyšování lákavosti a prodeje tabákových výrobků. Hlavně v reklamách, ale i v seriálech a filmech, nám ukazují kouření cigaret a pití alkoholu jako něco zcela normálního a kultivovaného. V porovnání s tímto jsou pak velmi málo vidět filmy, v nichž by hlavní hrdina odmítl cigaretu s odůvodněním, že si nebude ničit vlastní zdraví ani nebude ničit zdraví lidí ve svém okolí (Elliottová, 2000).

Většina médií je tolerantnější než běžná společnost a jejich kritika, se většinou týká toho, co vypadá na první pohled poutavě, hlavně kritika nepřiměřené represe. Už se tolik nezabývá kritikou snadné dostupnosti návykových látek, která je v našich podmínkách mnohem větším problémem (Nešpor, 2007).

Abychom nebyli manipulováni, je důležité pochopení mediálních sdělení, tedy náležitá mediální výchova. Usměrnování kontraproduktivního působení médií je možno ovlivňovat nepřímo, například tím, že se snažíme v očích dětí, oslabit jejich negativní působení poukazem na nereálnost, nebo tím, že se pokusíme v dětech vzbudit touhu po přirozených aktivitách (Kraus, 2008).

Schopnosti nenechat se manipulovat médii a naopak využívat sdělovací prostředky ve svůj prospěch říkáme mediální gramotnost. Je obtížné změnit zákony, když s takovou změnou nesouhlasí finanční lobby výrobců alkoholu nebo tabáku, ale je možné zvýšit mediální gramotnost dětí a dospívajících (Nešpor, Pernicová, Csémy, 1999).

3 KOUŘENÍ TABÁKOVÝCH VÝROBKŮ

Tabák je na rozdíl od většiny jiných drog ve společnosti relativně tolerován. Důvodem je okolnost, že v nízkých dávkách spíše aktivuje, při vysokých dávkách dochází k útlumu. Předávkování tabákem nevede k násilnickému nebo nebezpečnému chování (Nešpor, Pernicová, Csémy, 1999).

Kouření není projevem slabosti nebo nedostatku vůle. Pokud se u kuřáka vyvinula závislost je to považováno za chronické progredující a recidivující onemocnění. K rozvoji závislosti vedou všechny formy užívání tabáku, který obsahuje psychoaktivní látku nikotin. Až jedna třetina občasných kuřáku se může stát závislá na nikotinu (Žaloudíková, Hrubá a kol., 2006).

Možné příčiny toho, proč děti začínají kouřit, jsou jednoduché. K těmto důvodům patří přirozená zvědavost a touha po dobrodružství, snaha o napodobování dospělých, tlak reklamy, snaha uniknout nepříjemným pocitům nebo nepříznivé životní situaci, například pokud mají rodiče neshody. Jedním z nejvýznamnějších rizikových činitelů je blízký vztah s vrstevníkem nebo vrstevníky, kteří kouří. Obecně platí, že všechny návykové látky včetně nikotinu vedou po určité době k vytvoření závislosti, a tím zbavují jedince jeho svobody (Nešpor, Pernicová, Csémy, 1999).

Vlastně všechny děti se ve svém životě budou muset, dříve či později, rozhodnout, jak dál s tabákem. Budou postaveny před dilema, zda si zapálit cigaretu či ne. Přičemž jejich rozhodnutí bude ovlivňovat spousta faktorů, jako jsou: síla vlastní osobnosti, zvědavost, tlak kamarádů, dostupnost těchto látek a další (Elliottová, 2000).

V našich podmínkách u dětí mladšího školního věku užívání návykových látek zejména tabáku, nebo experimentování s nimi, není vzácností. Výjimečně se lze setkat i s dětmi, které jsou již na některé návykové látky dokonce závislé (Nešpor, 2001).

Kouření cigaret může být v dětství zakázaným a vzrušujícím dobrodružstvím. Přirozená dětská zvědavost a snaha předvést se před kamarády se může lehce změnit v závislost na nikotinu. Děti, které začínají experimentovat s kouřením cigaret, velmi často pak přecházejí ke kouření marihuany a potom i k jiným drogám. I když toto nemusí být pravidlem, riziko je zde vyšší, než u dětí, které nikdy nezkoušely takto experimentovat (Illes, 2002).

S ohledem na menší toleranci a menší zkušenosti existuje u dětí větší riziko těžkých otrav. To jsou důvody, proč je zde vyšší riziko nebezpečného jednání pod vlivem

návykové látky. I pouhé experimentování s návykovými látkami je u dětí spojeno s většími problémy v různých oblastech života, jako je například rodina, škola, trestná činnost a další. U dětí, které jsou již závislé na návykových látkách, bývá patrné zřetelné zaostávání v psychosociálním vývoji (Nešpor, 2003).

3.1 Zdravotní důsledky

Zdravotní škody, byť velmi závažné, po tabáku nastávají pomaleji než u jiných drog. Mezi okamžitá rizika patří nevolnost u začátečníků. Je to vlastně lehčí otrava nikotinem. Některá vzdálenější rizika jsou: nádory, srdeční a cévní nemoci, nemoci žaludku, záněty dýchacích cest, astma, nemoci cév dolních končetin, závislost na tabáku, kouření v těhotenství škodí plodu, a další (Nešpor, Pernicová, Csémy, 1999).

Někteří kuřáci vykazují chronické projevy otravy nikotinem. Může být postižen dýchací systém, typickým znakem je kašel kuřáků. Trávicí systém, příznaky mohou být nechutenství, střídání průjmu a zácpy a zvracení. Běžný je vzestup krevního tlaku nebo přímo hypertenze, kdy je postižen systém krevního oběhu, nepravidelnost srdečního rytmu a pocity sevřenosti v oblasti srdeční krajiny (Illes, 2002).

Existují argumenty proti kouření, které děti uznávají. Na dívky může působit argument, že tabákový kouř vysušuje pleť a vede k předčasnému tvoření vrásek. Kuřačky ve čtyřiceti letech mají tolik vrásek jako nekuřačky šedesátnice mají. Chlapce může ovlivnit zjištění, že kouření působí nepříznivě na potenci a může vyvolat nervový tik (Comby, 2007).

Častěji než u jiných skupin se u kuřáků vyskytují poruchy nervového systému. Trpí jednotlivá smyslová ústrojí, nejvíce čich a chuť. V kouři je obsažen jedovatý metylalkohol, který negativně působí hlavně na oční nerv, ale může poškodit i nerv sluchový. K dalším závažným problémům užívání nikotinu patří nespavost. Pokud tuto nespavost začneme řešit pomocí hypnotik nebo jiných preparátů, můžeme si nevědomky vypěstovat další drogovou závislost (Illes, 2002).

3.2 Nikotin, a další látky obsažené v tabákových výrobcích

Nikotin, návyková látka, která je obsažena v tabákových výrobcích, je sám o sobě prudký jed, svou jedovatostí s přibližně srovnatelný s jedovatostí kyanidu draselného. Kouřením se z cigarety vstřebá asi 1 – 2 mg nikotinu. Smrtelná dávka nikotinu se pohybuje

kolem 50 mg. Víme, že se na jednu cigaretu obvykle neumírá, ale měli bychom si uvědomit, že i pouhá jedna cigareta může obsahovat smrtelnou dávku nikotinu. Při kouření se nikotin hromadí na konci cigarety nebo doutníku, takže například pokud omylem vypijeme pivo, do něhož byl vhozen nedopalek, může dojít i k prudké otravě nikotinem (Illes, 2002).

Nikotin způsobuje v mozku podobné biochemické reakce jako heroin či kokain a má také podobně silnou schopnost vyvolávat závislost jako tyto již zmiňované tvrdé drogy. Nikotin zvyšuje v mozku produkci některých neurotransmiterů a hormonů, a tak subjektivně vyvolává působení nikotinu zlepšení nálady, snížení napětí i krátkodobé zvýšení výkonnosti. Podobné subjektivní pocity jako vyvolává nikotin vznikají i na jiné podněty jako jsou pochvala, oblíbené jídlo, tělesná aktivita a další (Žaloudíková, Hrubá a kol., 2006).

Další látky, které se kromě nikotinu při kouření také uvolňují tabákových výrobků jsou: oxid uhelnatý, který se uvolňuje při spalování, v těle se potom váže na červené krvinky a zmenšuje tak jejich schopnost vázat na sebe kyslík. Kondenzát, což je souhrnný pojem pro celou řadu dehtových substancí, které napadají sliznice. Volné radikály, skupiny atomů, které mají nepárový elektron a mají záporný náboj. Tyto skupiny atomů se snaží jiným molekulám vytrhnout chybějící náboj a znovu se stát elektricky neutrálními. To může vyvolat řetězovou reakci, která poškozuje zdravé buňky, tímto způsobem se volné radikály podílejí na vzniku rakoviny (Naumann, 2002).

3.3 Specifika vzniku závislosti na nikotinu u dětí

Závislost na návykových látkách, se všemi důsledky, se u dětí vytváří podstatně rychleji než u dospělých. Zatímco u dospělých může závislost vznikat roky nebo i desítky let u dětí závislost vzniká během několika měsíců (Drtilová, Koukolík, 1994).

Na nikotin si organismus poměrně rychle zvyká. Ke vzniku závislosti u dospělého stačí 1 cigareta denně po dobu 3 měsíců, u dětí je to podstatně méně. Závislost vzniká opakovaným dávkováním drogy. Nikotin vyvolává subjektivní zlepšení nálady, krátkodobé zvýšení výkonnosti bez vedlejších společensky pohoršujících příznaků, které nastávají například po požití alkoholu (Žaloudíková, Hrubá a kol., 2006).

Zatím se nepodařilo najít pouze jednu jedinou příčinu, která by vysvětlovala vznik, trvání a popřípadě konce závislosti na návykových látkách. Na vzniku závislosti se podílí

více různých příčin. Vysledované skupiny příčin se v každém jednotlivém případě liší, hlavní příčiny vzniku závislosti jsou však v každém jednotlivém případě vzniku závislosti přítomny všechny. Hlavní příčiny vzniku závislosti jsou:

- droga (farmakologické faktory),
- osobnost (somatické a psychické faktory),
- prostředí a rodina (enviromentální faktory),
- podnět (percipující faktory).

Podle rozhodující míry vlivu na propuknutí závislosti se pouze mění žebříček důležitosti jednotlivých příčin. Pokud má být prevence nebo případná terapie účinná, tak musíme brát v úvahu všechny výše uvedené hlavní příčiny (Illes, 2002).

Vlivy, které v období dětství a dospívání působí při vzniku závislosti, se třídí do jednotlivých teoretických modelů tzv. klasický model učení poukazuje, že kouření vyvolává fyziologické změny, které jsou subjektivně vnímány jako příjemné a lze je opakovat. U modelu sociálního učení dítě srovnává poznatky podle toho, co vidí ve svém okolí a vytváří si na problém svůj vlastní názor. Model sociálních souvislostí zahrnuje normy, které ovlivňují dostupnost návykových látek a socioekonomickou situaci jedince. Model kulturního kontextu znamená, že kouření je součástí příslušnosti k určité skupině. Pokud je společnost k takovému chování tolerantní, pak může jedinec zařadit původně sociální rituál i do života mimo skupinu (Žaloudíková, Hrubá a kol., 2006).

3.4 Pasivní kouření

Nekouřit v přítomnosti lidí, kterým to vadí a kteří se často neodvážejí nic říct, je otázka slušného vychování. Stačí hodinový pobyt v zakouřené místnosti a i když se považujeme za nekuřáky je to totéž, jako bychom sami vykouřili tři nebo čtyři cigarety. Tomu se říká pasivní kouření. Zvláště pro děti je nebezpečné pobývat v přítomnosti kuřáka, právě holdujícího svému tabákovému potěšení (Comby, 2007).

Není pochyb o tom, že zdravotní rizika pasivního kouření jsou srovnatelná s riziky vznikajícími, pokud sami aktivně kouříme. V posledních letech se mnoho debat v souvislosti s pasivním kouřením točí kolem základní otázky. Jak zachovat nekuřákům čistý vzduch a kuřákům právo na jejich požitky, aniž bychom jednu nebo druhou skupinu diskriminovali. Odpověď není jednoduchá, ne vždy jsou v právu právě nekuřáci, jediným receptem je vzájemná tolerance a ohleduplnost z obou stran (Naumann, 2002).

Mělo by být samozřejmostí nekouřit v dětských pokojích, hernách a místech kde děti tráví svůj čas. To je úkol hlavně pro rodiče. Dále by mělo být samozřejmostí nekouřit na většině veřejných míst, jako jsou zastávky MHD, školy a další. Na těchto místech již sice jsou zákazy kouření, ale zákazy nevyřeší všechno a tak záleží pouze na nás jak důsledně a přitom i ohleduplně budeme tato omezení respektovat.

4 NESPECIFICKÁ PREVENCE V BOJI PROTI KOUŘENÍ

Nejúčinnější je prevence, pokud využívá více strategií a její působení je systematické a dlouhodobé. Je naivní myslet si, že ve svém životě nebudeme mít žádné problémy a starosti. V prevenci a léčení návykových problémů je důležité hledat účinné a bezpečné způsoby, jak se s těmito problémy vyrovnávat (Nešpor, Pernicová, Csémy, 1999).

Významnou je také otázka jakou strategii zaujme společnost v boji s drogami, zda restriktivní koncepci nebo koncepci liberální (Bartlová, 1998). Od této volby se dále odvíjí možnosti preventivního působení v dané lokalitě.

Obecně lze říct, že cílem prevence není předávání informací, nebo to, aby se prevence líbila, ale cílem je, aby se skupina, na kterou jsme se zaměřili chovala ve svém životě zdravěji (Nešpor, 2007).

Způsob, jak dětem vysvětlovat nebezpečí návykových látek, spočívá v tom, že jim budeme už od raného věku, naprosto nezastřeně a pravdivě odpovídat na všechny jejich otázky. Tím, že využijeme přirozenou touhu dítěte po poznání a navážeme na jeho vlastní otázky můžeme vytvořit vhodnou atmosféru bez jakéhokoli emotivního zabarvení. Tak nenarušíme svůj vztah k dítěti pro výměnu názoru a otevřenou debatu (Elliottová, 2000).

Děti se nejvíce naučí z toho, co kolem sebe vidí, tedy daleko více než z toho, co jim řekneme. Proto si mnohem více pamatují, že viděly například paní, která jim později říkala něco o nebezpečí kouření, jak se schovává za roh školy, kde si ještě před přednáškou na toto téma zapaluje svou vlastní cigaretu. Děti tak dostávají protichůdné informace a rozhodují se podle toho, co pozorovaly, do budoucna. Sice jim ta paní na přednášce něco o škodlivosti kouření říkala, ale asi to kouření nebude tak strašná věc, když sama přednášející kouří.

Ale aby svět nebyl pouze černobílý, užívání drog nemusí mít nic společného s návyky dospělých z okolí dítěte. Některé děti začnou kouřit, i když se jim dostane té nejlepší prevence, jiné vidí důsledky kouření doma, a proto nikdy kouřit nezačnou. Jak již bylo řečeno výše, toto rozhodnutí závisí pouze na dítěti samotném, na dítěti závisí, co si pro svůj život zvolí (Elliottová, 2000).

V prevenci je důležitý vyvážený životní styl a zdravá výživa, protože dlouhodobá přetíženost a vyčerpání jsou stejně rizikové jako nuda a nedostatek dobrých podnětů.

Dobrý vliv v prevenci může mít pozitivní hodnotová orientace, pocit smyslu života a někdy i náboženská víra. Pocit smysluplnosti a zaujetí pro dobrou věc zvyšuje odolnost vůči stresu.

Dalšími pozitivními činiteli jsou pocit kompetentnosti a zdravé sebevědomí, bezpečné rodinné prostředí i prostředí mimo rodinu, dobré vztahy v rodině. V rámci prevence je důležité rozvíjet komunikaci, mediální gramotnost a schopnost kriticky hodnotit reklamní sdělení (Nešpor, Pernicová, Csémy, 1999).

Je dobré naučit děti určité preventivní techniky aby si poradily v nebezpečných situacích, nemusely nad řešením přemýšlet a dokázaly se samy bránit. Pokud dítě bude vědět, že je správné říci „ne“, utéci, vyhledat pomoc nějaké dospělé osoby a nedodržovat slib mlčenlivosti v nekalých věcech, donutí ho to být za sebe zodpovědné a používat vlastní úsudek ke své ochraně (Elliottová, 2000).

4.1 Prevence v rodině

Prevence v rodině znamená hlavně vzájemnou komunikaci. Měla by se měla řídit určitými zásadami. Rodiče by měli vyjadřovat dítěti porozumění, protože dítě může být pod silným tlakem svých kamarádů, nebo může procházet nějakým složitým obdobím. Dále by rodiče by měli projevovat rozhodnost, v žádném případě by se však neměli dopustit zbrklé nebo zbytečně nepřiměřené reakce, například: „Jsem tvůj rodič, záleží mi na tobě a proto ti nemůžu dovolit takové nebezpečné aktivity.“ Také by rodiče měli své dítě podporovat a chválit ho, i když se mu zrovna nedaří. Jen tímto způsobem získá dítě dostatečné sebevědomí, aby mohlo říct ne. Rodiče by se také měli zaměřit na vlastní sebekritiku, zejména v případě, že sami kouří (Illes, 2002).

Velmi důležitá je také informovanost. Budou-li rodiče více znát, s jakými riziky se děti mohou setkat, mohou vlastními silami snáze zabránit tomu, aby se případné experimentování a touha po dobrodružství jejich dětí nezměnila v závislost (Elliottová, 2000).

Pokud už se nějaký problém naskytne, zvláště v případě že se jednalo „pouze“ o jednorázový experiment, je nutné se vyvarovat přehnaných reakcí na to, že dítě kouřilo nebo požilo jinou drogu. Jinak výrazně zvyšuje riziko, že se toto negativní chování bude opakovat (Elliot, Place, 2002).

Měli bychom mít na paměti, že jedinou osobou, která nám dodá nejlepší informace

o tom co se v životě dítěte odehrává, je právě dítě samo. Následně jediný způsob, jak tyto informace od dítěte získat, je pozorně mu naslouchat. Některé výzkumy v této souvislosti tvrdí, že rodiče zachytí pouze jednu čtvrtinu toho o čem dítě mluví. Mnohé děti se navíc bojí i před vlastními rodiči přiznat třeba jen své nepříjemné pocity, jako je například žárlivost, protože se bojí, aby neztratily lásku rodičů nebo nevzbudily jejich hněv. Natož přiznat další složitější nepříjemné věci nebo své osobní problémy (Ferrero, 2004).

4.2 Prevence ve škole

Z hlediska prevence ve škole je významné, pokud škola přijme speciální protikuřácké programy. Účinnost těchto programů je později posuzována podle toho, kolik žáků se rozhodne zůstat nekuřáky. V každé skupině dětí jsou takové, pro které je již kouření tak silným symbolem, že je nedokáže oslovit ani speciální intervence výchovným programem. Zároveň jsou však ve skupině i děti, které by nikdy nekouřili bez ohledu na naši snahu. Většina dětí však nemá vyhraněné postoje, hlavním preventivních programů je získání právě těchto dětí pro zdravý způsob života (Žaloudíková, Hrubá a kol., 2006).

Hlavní zásady preventivních programů jsou takové, že program by měl začínat pokud možno brzy a odpovídat věku, měl by být malý a interaktivní a měl by zahrnovat podstatnou část žáku. V programu by žáci měli postupně získávat sociální dovednosti a dovednosti potřebné pro život, včetně dovedností odmítání a zvládnutí stresu. Program musí brát v úvahu místní specifika. Zahrnuje legální i nelegální návykové látky a snižování dostupnosti návykových rizik i poptávky po nich. Program by měl být soustavný a dlouhodobý a využívat pozitivních vrstevnických modelů. Nejúčinnější je, pokud je program komplexní a využívá více strategií. V programu se také musí počítat s komplikacemi a nabízí dobré možnosti jak je zvládat. Program by měl zahrnovat i individuální přístup a pomoc s ohledem na specifické potřeby jedince, který je náročnější na čas, kvalifikaci i prostředky (Nešpor, 2003).

II.PRAKTICKÁ ČÁST

5 JAKÉ MAJÍ DĚTI MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU ZKUŠENOSTI S KOUŘENÍM

Pro svůj výzkum v oblasti zkušeností dětí mladšího školního věku s jsem si zvolila popisný výzkumný problém - „Jaké mají děti mladšího školního věku zkušenosti s kouřením.“

5.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem bylo zmapování situace v oblasti zkušeností dětí s kouřením, získání nových aktuálních dat této situaci. Oblast zkušeností dětí s kouřením jsem pojala poměrně široce. Zajímalo mě nejen to, jestli mají děti vlastní zkušenosti s kouřením, tedy zdali již kouřily, ale i to, zda jsou v jejich rodině kuřáci a zda je v rodině a ve škole prevence. Chtěla jsem zjistit, jestli mají děti vytvořeno obecné povědomí o škodlivosti kouření, jaký mají na kouření a jeho důsledky názor, a jak by se děti zachovaly v jednoduchých modelových situacích. Případně také zjistit, jestli se ve skupině dětí vyskytují někteří, slova ohrožení jedinci.

Dílním cílem tohoto výzkumu bylo podání zpětné vazby školám, na kterých mi umožnili provést dotazníkové šetření, a ve spolupráci se školou podání zpětné vazby o situaci i rodičům, kteří budou mít o tyto informace zájem.

5.2 Výzkumný vzorek

Snažila jsem se vybrat výzkumný vzorek tak, aby co, nejvíc reprezentoval základní soubor, kterým byly děti mladšího školního věku. A také tak, aby se následná získaná data dala zobecnit na tento základní soubor zobecnit. Dostupný výzkumný vzorek tohoto výzkumu byl tvořen celkem 199 dětmi ve věku 6 – 12 let. Z toho bylo 123 dětí ze Základní školy ve Fryštáku a 76 dětí z Církevní základní školy ve Zlíně. Můžeme tedy přistoupit k základní charakteristice výzkumného vzorku. Budu postupovat podle jednotlivých otázek dotazník, viz. příloha PI, který jsem při svém výzkumu použila.

Otázka č. 1: Rozložení chlapců a dívek.

Rozložení chlapců a dívek, nejlépe ilustruje níže uvedená tabulka č.1. Je z ní patrné, že ve výzkumném vzorku bylo celkem 56% chlapců a 44% dívek. Z toho 71 chlapců a 52 dívek pochází ze ZŠ Fryšták. 41 chlapců a 35 dívek pochází z CZŠ Zlín.

Tab. 1. Rozložení chlapců a dívek ve výzkumném vzorku.

<i>Pohlaví/ škola</i>	<i>ZŠ Fryšták</i>	<i>CZŠ Zlín</i>	<i>%</i>
Chlapci	71	41	56
Dívky	52	35	44
Σ	123	76	100

Otázka č. 2: Věkové rozložení respondentů.

Nejvíce byly zastoupeny věkové skupiny 10 a 11 let, za nimi s menší početností následovaly skupiny 8 a 9 let, po nich následovala skupina 7 let a nejméně byly ve výzkumném vzorku zastoupeny skupiny 6 a 12 let. Přesné četnosti i procentuální rozložení je patrné s níže uvedené tabulky č.2.

Tab. 2. Věkové rozložení respondentů ve výzkumném vzorku.

<i>věk</i>	<i>chlapci</i>	<i>dívky</i>	Σ	<i>%</i>
6 let	5	3	8	4
7 let	12	11	23	11,6
8 let	22	17	39	19,6
9 let	22	13	35	17,6
10 let	26	20	46	23,1
11 let	23	22	45	22,6
12 let	2	1	3	1,5

Otázka č. 3: Bydliště respondentů

Jak je patrné níže z grafu č. 1, 47% dotazovaných bydlí ve Fryštáku, 34% dotazovaných dětí bydlí ve Zlíně a 6% dětí je z Lukovečka. Dalších 8% dětí bydlí v ostatních obcích jako jsou: Vítová, Jaroslavice, Tlumačov, Horní Lapač, Březnice, Kudlov, Kostelec a Vlčková. Zbývajících 5% dětí svoji odpověď na tuto otázku nenapsalo, nebo napsalo, že nikomu nemohou sdělit, kde bydlí.

Graf 1. Bydliště respondentů.

Otázka č. 4: rozložení respondentů v jednotlivých třídách.

První třída 10% dětí, druhá třída 24% dětí, třetí třída 17% dětí, čtvrtá třída 26% dětí a pátá třída 24% dětí.

Graf 2. Rozložení respondentů v jednotlivých třídách.

5.3 Metody výzkumu

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem mého výzkumu bylo zmapování a popsání situace, rozhodla jsem se volit dotazníkovou metodu výzkumu. Tato metoda má výhodu v tom, že se mohu dotazovat mnoha respondentů i z různých škol.

Vytvořila jsem vlastní dotazník o 17 otázkách, viz příloha PI. Dotazník jsem musela přizpůsobit možnostem dětí tak, aby mu rozuměly a aby nebyl pro ně příliš složitý. Musela jsem se zaměřit na to, aby jej byly schopny vyplnit i děti v prvních třídách, které se tento rok teprve začaly učit psát, a zároveň aby nebyl pro starší děti úplně jednoduchý a nenudil je.

Sestavení dotazníku je následující. První až čtvrtá otázka je zaměřena na osobní údaje respondenta, jako je pohlaví, věk, bydliště a třída, kterou navštěvuje. Pátá a šestá otázka je zaměřena na prevenci ve škole a v rodině. Sedmá otázka je zaměřena na to, zda má dítě rodiče kuřáky či nemá. Otázky osmá, devátá a dvanáctá jsou zaměřeny na vlastní zkušenosti respondenta. Desátá otázka je zaměřena na situaci ve třídě. Otázky jedenáctá a třináctá jsou směřovány na zjištění základních vědomostí o škodlivosti kouření. Čtrnáctá otázka zjišťuje vlastní názor dítěte. A poslední tři otázky, patnáctá až sedmnáctá, jsou volné otázky typu „co by se stalo, kdyby“.

5.4 Průběh výzkumu

Po vytvoření vlastního dotazníku jsem vyzkoušela nejprve jeho použití na skupince

15 dětí z okruhu mých známých, ale protože byl dotazník hodně složitý, děti si s ním moc nevěděly rady. Hlavním problémem nebyly ani tak samotné otázky, jako to, že dětem spíš dělalo problém rozhodnout se mezi větší škálou odpovědí (ano, spíš ano, nevím, spíš ne, ne). Proto jsem dotazník zjednodušila na odpovědi ano, ne a nevím. Po opakování pokusu s vyplněním dotazníkem na další skupince 12 dětí se ukázalo, že nový dotazník již nedělá problémy.

Po tomto zjištění jsem dotazník rozdala dětem v CZŠ Zlín a ZŠ Fryšták. Na CZŠ jsem rozdala 84 dotazníků, z toho se mi vrátilo 76 vyplněných od dětí z 1. - 5. třídy. V ZŠ Fryšták jsem rozdala 200 dotazníků, z toho se mi vrátilo 123 vyplněných od dětí ze 2.-5. třídy. Následně jsem přistoupila k vyhodnocování dat.

5.5 Výsledky výzkumu

V následujícím textu rozeberu výsledky výzkumu po jednotlivých otázkách tak, jak po sobě navazovali v dotazníku viz. Příloha PI. U každé jednotlivé otázky je vždy vložen graf, který ilustruje celkové odpovědi respondentů na danou otázku. A tabulka relativních četností odpovědí vyjádřená v procentech a vztažená na děti v jednotlivých třídách. Celkový počet dětí ve třídě je 100% a jsou tak vidět rozdílné procentuální hodnoty pro odpovědi. Členění tabulek četností podle jednotlivých tříd jsem vybrala zcela záměrně z toho důvodu, že tato kategorie téměř rovnoměrně rozděluje výzkumný vzorek do pěti částí a jsou zde nejlépe patrné rozdíly v odpovědích různě starých dětí na jednotlivé otázky.

Otázka č.5: Měli jste ve škole nějaké povídání nebo přednášku o kouření nebo o drogách?

Zajímalo mě, jestli kromě nespecifické prevence, která je na obou školách, na nichž bylo prováděno dotazníkové šetření, měly děti i nějakou jinou specifickou preventivní akci zaměřenou přímo na kouření nebo obecně na drogy. Nejlépe celkové výsledky této otázky ilustruje níže umístěný graf. Z grafu je patrné, že 54% respondentů, což je 108 dětí, mi odpovědělo, že měly přednášku nebo povídání zaměřené na tuto problematiku. Dále jen přednášku. 26% tedy 52 dětí odpovědělo, že neměly přednášku, 17% což je 34 dětí odpovědělo, že neví zda měli nebo neměli přednášku. Několik dětí, které zvolily možnost nevím dopsaly, že mohly zrovna chybět ve škole. 5% což jsou 3 děti mi neodpověděly vůbec.

Graf 3. Prevence ve škole.

Tab. 3. četnosti odpovědí na 5. otázku v jednotlivých třídách

<i>Odpovědi v %</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	100	0	0	0
2. třída	63	20	13	4
3. třída	24	49	27	0
4. třída	40	36	18	6
5. třída	64	15	21	0

Otázka č. 6: Povídají si s tebou tví rodiče o kouření nebo o drogách?

Pomocí této otázky jsem chtěla zjistit, jak je na tom preventivní působení v rodině, zda rodiče jsou ochotni se bavit se svým dítětem i o těchto věcech a jak k tomu přistupují v porovnání s prevencí ve škole. Z porovnání výsledků této otázky z předcházející otázkou, je na první pohled vidět výrazný úbytek odpovědí na otázku, zda se rodiče s dětmi baví i na téma kouření a jiných drog. Odpověď ano vyznačilo 30 % dětí, odpověď ne 63 % dětí, nevím 6 % dětí a bez odpovědi byly 2 %.

Graf 4. Prevence v rodině

Z níže uvedené tabulky č.4 lze vyčíst, že nejvíce kladných odpovědí procent kladných odpovědí mají děti v páté třídě, následuje čtvrtá, druhá, třetí a první třída. Nejspíš rodičům nepřipadá důležité cíleně seznamovat mladší děti s nebezpečími. Největší počet kladných odpovědí v páté třídě může být způsobeno také tím, že už rodiče museli u svých dětí nějaký problém s kouřením řešit.

Tab. 4. četnosti odpovědí na 6. otázku

<i>Odpovědi v %</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	11	84	5	0
2. třída	30	68	2	0
3. třída	21	67	12	0
4. třída	33	62	2	3
5. třída	40	49	9	2

Otázka č. 7: Je některý z tvých rodičů kuřák?

Celkově mi 25 % dětí odpovědělo, že jeden nebo oba rodiče jsou kuřáci, 72 % dětí napsalo, že jejich rodiče nejsou kuřáci. 2 % dětí v dotazníku označily, že neví, přičemž některé z nich napsaly, že to nemohou sdělit a 2 % dotazníky byly bez odpovědi na tuto otázku.

Graf 5. Otázka č.7

Tab. 5. četnosti odpovědí na 7. otázku

<i>třída</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	5	95	0	0
2. třída	23	72	3	2
3. třída	36	64	0	0
4. třída	25	69	3	3
5. třída	26	70	4	0

Otázka č. 8: Zkoušel jsi kouřit?

V celkovém vyhodnocení této otázky mi 16 % dětí odpovědělo, že již zkoušely kouřit, 83 % dětí odpovědělo, že nezkoušely kouřit a 2 % dětí napsaly, že neví.

Graf 6. otázka č 8

Z tabulky odpovědí dětí na tuto otázku je zřejmé že již ve druhé třídě začínají děti experimentovat s tabákovými výrobky. Podle předpokladů mají nejvíce zkušeností v této oblasti nejstarší děti. Počet dětí které zkoušely kouřit se úměrně s věkem zvyšuje.

Tab. 6. četnosti odpovědí na 8. otázku

<i>Odpovědi v %</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	0	100	0	0
2. třída	8	89	3	0
3. třída	12	88	0	0
4. třída	11	85	4	0
5. třída	36	64	0	0

Otázka č. 9: Myslí si že se dá poznat, jestli je někdo kuřák i když zrovna nekouří?

Další otázka byla zaměřená na někdy používaný zastrašující prostředek, který používáme my dospělí vůči dětem: „Jestli začneš kouřit, já to poznám“. Sice to nemám z vlastní zkušenosti, ale tuto metodu preventivního působení používala běžně matka mojí kamarádky. Bohužel toto mi nepřipadá jako moc účinná metoda, protože jakmile si dítě jednou zapálí a rodiče nic nepoznají, tak dítě zjistí, že mu lhali a myslí si potom, že mu neříkali pravdu ani o škodlivosti kouření, viz příklad mojí kamarádky.

Přesto zatím si myslí 77 % dětí, že kuřáka poznají, 8 % dětí si myslí, že kuřáka nepoznají, 14 % dětí neví a 2 % děti neodpověděly.

Graf 7. otázka č 9

Jak ukazuje tabulka č. 7 ve všech věkových kategoriích je počet kladných odpovědí na tuto otázku přibližně stejný, až na děti první třídy, které ale v celém dotazníku odpovídaly hodně podobně na všechny otázky.

Tab. 7. četnosti odpovědí na 9. otázku v jednotlivých třídách

<i>Odpovědi v %</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	95	5	0	0
2. třída	75	13	10	2
3. třída	76	15	9	0
4. třída	75	3	19	3

<i>Odpovědi v %</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
5. třída	75	4	21	0

Otázka č. 10: Myslíš si že je některý z tvých spolužáků kuřák?

Pomocí této otázky jsem si chtěla ověřit, zda-li už byl na školách nějaký případ kuřáka, který by byl rozebírán před celou třídou, protože potom by mi více dětí odpovídalo na tuto otázku ano. Ale nic takového z celkového vyhodnocení vyčíst nelze. 6 % dětí odpovědělo ano, 86 % dětí odpovědělo ne, 7 % dětí odpovědělo, že neví a dvě z tří z nich připsaly, že by nechtěly nikoho poškodit, kdyby to nebyla pravda. Bez odpovědi na tuto otázku byly 2 % dotazníků.

Graf 8. otázka č. 10

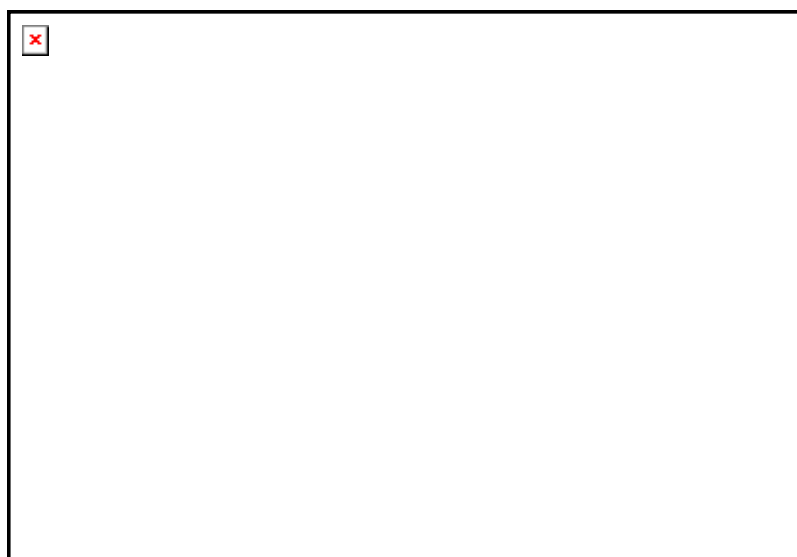
Nejvíce kladných odpovědí bylo v páté třídě, za ní následuje třetí třída, dále překvapivě první třída, ale tam je to spíš způsobeno malým počtem dětí ve vzorku a nejméně mají čtvrtá a druhá třída.

Tab. 8. četnosti odpovědí na 10. otázku v jednotlivých třídách

<i>Odpovědi v %</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	5	95	0	0
2. třída	0	92	4	4
3. třída	10	75	15	0
4. třída	2	94	4	0
5. třída	13	74	11	2

Otázka č. 11: Je kouření škodlivé?

Potěšilo mě, že většina dětí si uvědomuje a souhlasí s obecným tvrzením, že kouření je škodlivé. 96 % dětí odpovědělo ano, pouze 3 % dětí ne, nikdo neodpověděl nevím, bez odpovědi bylo 1 % dotazníků.

Graf 9. otázka 11

Z tabulky č. 9 usuzuji, že mezi věkové kategorie neovlivňují. To že je kouření škodlivé si v zásadě většina dětí uvědomuje a tak proměnlivost odpovědí je u všech věkových kategorií přibližně stejná.

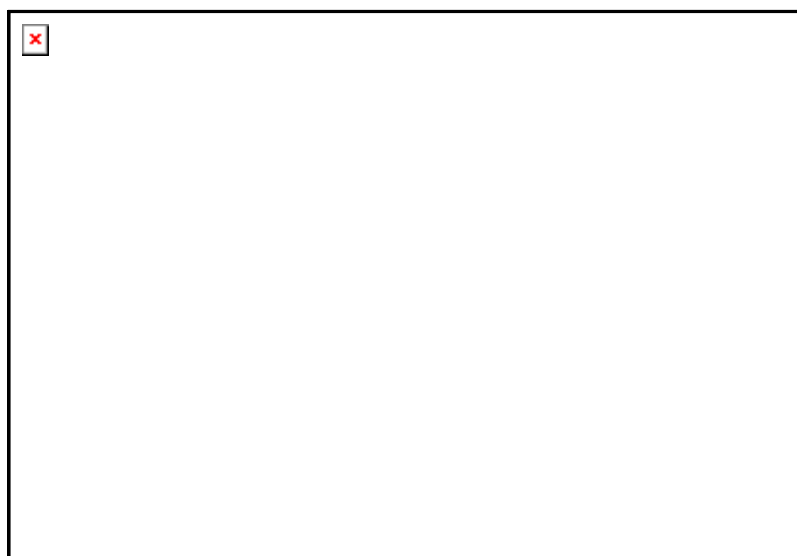
Tab. 9. četnosti odpovědí na 11. otázku v jednotlivých třídách

<i>Odpovědi v %</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	100	0	0	0
2. třída	96	4	0	0
3. třída	100	0	0	0
4. třída	98	0	0	2
5. třída	91	6	0	3

Následující dvě otázky 12 a 13 jsou zaměřeny na pasivní kouření a vědomosti o něm.

Otázka č. 12: Vadí ti kouř z cigaret, když někdo vedle tebe kouří?

88 % dětí odpovědělo, že jim vadí kouř z cigaret. 10 % odpovědělo, že nevadí a 2 % neví.

Graf 10. 12.otázka

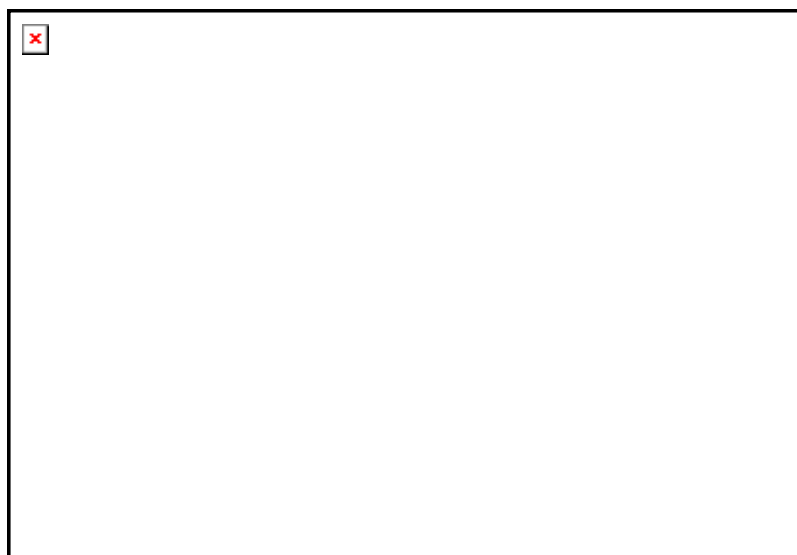
Nejvíce odpovědí v tom smyslu, že jim nevadí kouření mají opět děti v páté a třetí třídě. V zásadě si myslím, že to může být způsobeno právě tím, že v těchto třídách bylo i více procent kladných odpovědí na otázku zda děti zkoušeli kouřit.

Tab. 10. četnosti odpovědí na 12. otázku v jednotlivých třídách

<i>Odpovědi v %</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	100	0	0	0
2. třída	92	6	0	0
3. třída	85	12	3	0
4. třída	88	7	5	0
5. třída	82	18	0	0

Otázka č. 13: Když sám nekouříš, jenom dýcháš kouř od někoho, kdo blízko tebe kouří, je to škodlivé i pro tvé zdraví?

93 % dětí si uvědomuje, že pasivní kouření škodí i jejich zdraví. 1 % si myslí, že ne a 6 % dětí neví.

Graf 11. otázka 13

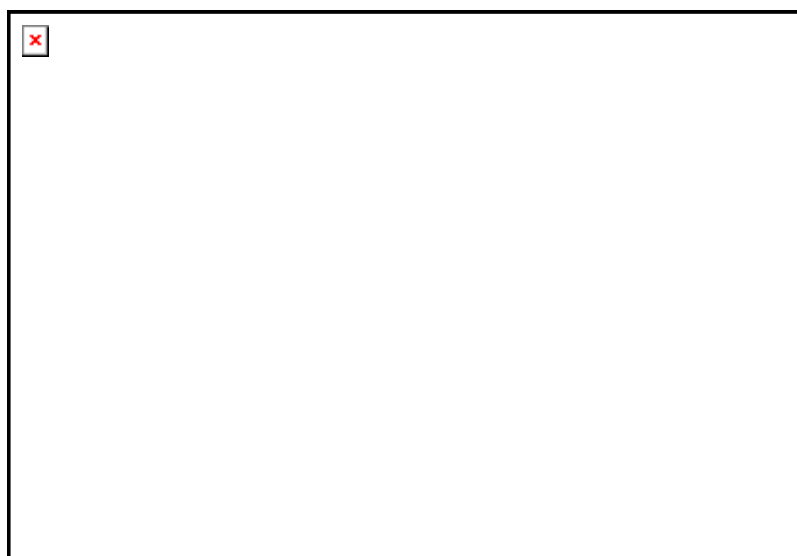
Je zajímavé že jsou odpovědi opět hodně vyrovnané, jak ukazuje tabulka č.11, a ani ve třetí a páté třídě kde již byly na některé otázky rozdílné odpovědi než měl zbytek se v souvislosti s touto to otázkou nic neprojevalo.

Tab. 11. četnosti odpovědí na 13. otázku v jednotlivých třídách

<i>Odpovědi v %</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	100	0	0	0
2. třída	94	0	6	0
3. třída	88	3	9	0
4. třída	96	0	6	0
5. třída	91	0	9	0

Otázka č. 14: Je moderní kouřit nebo je moderní nekouřit?

Zajímalo mě, jaký je názor dětí, jestli vnímají kouření jako moderní nebo ne. 15 % dětí odpovědělo, že je moderní kouřit, 68 % dětí odpovědělo, že moderní je nekouřit a 17 % dětí mi napsalo, že neví. Z těch 17 % dětí, které napsaly, že neví mi ještě 5 dětí dopsalo do dotazníku, že v televizi a reklamách je moderní kouřit, ale neví, co si o tom myslet.

Graf 12. otázka 14.

Tab. 12. četnosti odpovědí na 14. otázku v jednotlivých třídách

<i>Odpovědi v %</i>	<i>kouřit</i>	<i>nekouřit</i>	<i>nevím</i>	<i>bez odpovědi</i>
1. třída	5	90	5	0
2. třída	8	81	11	0
3. třída	18	66	16	0
4. třída	15	58	27	0
5. třída	23	60	17	0

Následovali tři otázky s volnou odpovědí. Otázky 15, 16 a 17 byly zaměřeny na „co by kdyby“. Chtěla jsem si pomocí těchto tří otázek ověřit, jak by se děti zachovaly, kdyby se stala některá z modelových situací. Jednotlivé odpovědi dětí jsem vždy roztřídila podle jednotlivých významů jejich odpovědí a následně jsem spočítala kolik dětí odpovědělo ve smyslu dané kategorie.

Otázka č. 15: Kdyby ti kamarád nabídl cigaretu, co bys udělal?

6 % dětí mi napsalo, že by si cigaretu vzaly a vyzkoušely to, když jim to nabízí kamarád. Děti v počtu 12 % mi napsaly, že by si sice cigaretu vzaly, aby nepřišly o kamaráda, ale až by se kamarád nedíval, tak by ji vyhodily do koše. 6 % dětí by kamarádovi poděkovalo, že se chce rozdělit, ale nevezaly by si cigaretu a jasně by jeho nabídku odmítly. 57 % dětí jednoznačně napsalo, že by si nevezaly. 12 % dětí odpovědělo že by mu řekli nějaký protiargument, například: že to není zdravé, že bude hloupý, když bude kouřit a podobně. Pouze 1 % dětí odpovědělo, že by si nevezaly a že by to na i kamaráda někomu řekli. 4 % dětí napsaly, že by odmítly, a když by k tomu byly nuceny, tak by utekly. 3 % dětí odpověděly, že by nic neudělaly.

Graf 13. otázka 15

Tab. 13. četnosti odpovědí na 15. otázku v jednotlivých třídách

<i>odpovědi</i>	<i>1.třída</i>	<i>2. třída</i>	<i>3. třída</i>	<i>4.třída</i>	<i>5. třída</i>	Σ
Vzal a vyzkoušel .	0	1	2	2	6	11
Vzal ale vyhodil.	1	9	1	4	8	23
Děkuji, nechci!	7	0	0	1	3	11
Nevzal.	1	32	23	34	24	114
Je to nezdravé.	6	1	4	7	6	24
Řeknu to.	0	1	0	1	0	2
Odmítl, utekl.	0	4	2	2	0	8
Nic.	4	0	1	1	0	6

Otázka č. 16: Kdybys našel venku krabičku s cigaretami, co bys udělal?

2 % děti odpověděly, že by ji vzaly a zapálily by si. 3 % dětí napsalo, že by si krabičku cigaret vzaly, aby s ní dělaly pokusy, mimochodem tuto odpověď napsali sami chlapci. 9 % dětí napsalo, že by ji sice vzalo, ale jen proto, aby ji dali někomu dospělému. V odpovědích komu dospělému by krabičku cigaret převažovali rodiče a prarodiče, v těsném sledu za nimi byly návrhy že by tuto nalezenou krabičku děti daly bezdomovcům. 42 % dětí napsalo že by ji vzaly proto, aby ji mohly vyhodit, někteří k této odpovědi ještě

dopsaly, že ji tam nemůžou nechat, protože by ji mohlo najít nějaké hloupé dítě a mohlo by mu to ublížit. 28 % dětí napsalo, že by ji tam prostě nechalo. 10 % dětí napsalo, že by na ni nesahaly, protože by mohla být nakažená nějakou nemocí a to mají zakázané. 7% dětí napsalo, že by nic neudělaly, prostě by vzniklou situaci ignorovaly. Zbylé 2 % děti napsaly, že neví, protože zrovna nejsou přímo v této situaci.

Graf 14. otázka 16

Tab. 14. četnosti odpovědí na 15. otázku v jednotlivých třídách

<i>odpovědi</i>	<i>1.třída</i>	<i>2. třída</i>	<i>3. třída</i>	<i>4.třída</i>	<i>5. třída</i>	Σ
Vzal a zapálil si.	0	1	0	0	2	3
Vzal na pokusy.	0	1	1	2	1	5
Vzal, dal dospělému.	0	7	3	3	5	18
Vzal a vyhodil.	0	26	18	23	16	83
Nevzal, nechám je tam.	6	10	10	16	13	55
Nesahal bych na to.	11	3	1	2	2	19
Nic.	1	0	0	5	7	13
Nevím.	1	1	0	1	1	4

Otázka č. 17: Kdybys viděl své kamarády jak tajně kouří, co bys udělal?

Polovina dětí, napsala, že by to řekli z nich 16 % nspecifikovalo, komu by to řekli, 20 % dětí by to řeklo rodičům a 15 % dětí by to řeklo učitelům, nebo by jim to anonymně napsaly na papírku a prostrčily pod dveřmi kabinetu, přesně tak, jak jsou pro tyto situace ve škole domluveni. 5 % děti odpovědělo, že by se ke svým kamarádům přidaly. 17 % dětí odpovědělo, že by jim řeklo, ať toho nechají. 13 % dětí by použilo argumenty o tom, že to není zdravé. 12 % dětí odpovědělo, že by nic neudělaly, protože by jim mohli ublížit. A zbývajících 6 % dětí odpovědělo, že neví, co by udělaly.

Graf 15. otázka 17

Tab. 15. četnosti odpovědí na 17. otázku v jednotlivých třídách

<i>odpovědi</i>	<i>1.třída</i>	<i>2. třída</i>	<i>3. třída</i>	<i>4.třída</i>	<i>5. třída</i>	Σ
Řekl bych to někomu.	0	9	6	12	4	31
Řekl bych to rodičům.	1	15	8	13	2	39

<i>odpovědi</i>	<i>1.třída</i>	<i>2. třída</i>	<i>3. třída</i>	<i>4.třída</i>	<i>5. třída</i>	Σ
Řekl bych to učitelům.	0	7	2	11	9	29
Přidal bych se.	0	0	2	0	3	5
Nechte toho!	11	9	4	5	5	34
Je to nezdravé.	7	3	5	8	3	26
Nic, aby mi neublížili.	0	3	3	4	14	24
Nevím.	0	2	2	3	4	11

ZÁVĚR

Domnívám se, že očekávané cíle výzkumu, které spočívali ve zmapování situace v oblasti zkušeností dětí mladšího školního věku, byly splněny. Potvrdily se teorie popisované v odborné literatuře a navíc jsem touto metodou získala pro tuto oblast nová aktuální data. Výsledky dotazníkové akce je možné předložit oběma sledovaným základním školám k dalšímu použití při prevenci kouření, popř. k informování rodičů o nutnosti spolupráce v této oblasti.

Dospěla jsem k závěru, že pro děti mladšího školního věku je prevence kouření účinná tehdy, je-li podpořena teoretickými znalostmi a diskusemi ze školy, i osobním příkladem rodičů a starších spolužáků.

Doporučuji provádět prevenci všemi možnými způsoby, jak přednáškami ve škole, rozšiřujícími teoretické znalosti dětí, tak rozebíráním situace ve třídách mezi spolužáky, i doma v rodině. Rovněž je vhodné upozorňovat děti na mediální působení reklam na cigarety a učit je, jak těmto tlakům odolávat. Přitom apelovat na jejich vlastní zkušenosti a zejména neprovádět protikuřácká školení agresivně, aby pak děti v pubertě, které obvykle přehnaně kriticky hodnotí každý čin i chování rodičů a učitelů, nezačaly na protest kouřit v domnění, že je to přiměřená odpověď při odmítání vštěpovaných názorů autorit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ALLEN, K., MAROTZ, L. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. 2.vydání. Praha: Portál, 2005. 187 s. ISBN 80-7367-055-0.
- [2] BARTLOVÁ, S. *Sociální patologie*. 1.vydání. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví v Brně, 1998. 53 s. ISBN 80-7013-259-0.
- [3] COMBY, B. *Jak se zbavit závislosti na tabáku*. Praha: Pragma, c2007. ISBN 978-80-7349-077-5.
- [4] ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1.vydání. Brno: Doplněk, 2000. 377 s. ISBN 80-7239-060-0.
- [5] ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1.vydání. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.
- [6] DRTILOVÁ, J., KOUKOLÍK, F. *Odlišné dítě*. 1.vydání. Praha: Vyšehrad, 1994. 136 s. ISBN 80-7021-097-4.
- [7] ELLIOTT, J. PLACE, M. *Děti v nesnázech: Prevence, příčiny, terapie*. 1.vydání. Praha: Grada, 2002. 206 s. ISBN 80-247-0182-0.
- [8] ELLIOTTOVÁ, M., *Jak ochránit své dítě*. 3.vydání. Praha: Portál, 2000. 160 s. ISBN 80-7178-419-2.
- [9] FERRERO, B. *Křesťanská výchova podle Dona Boska*. 1.vydání. Praha: Portál, 2004. 152 s. ISBN 80-7178-937-2.
- [10] ILLES, T. *Děti a drogy: fakta, informace, prevence*. 2., upravené vydání. Praha: ISV, 2002. 55 s. ISBN 80-85866-50-1.
- [11] KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vydání. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [12] LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- [13] NAUMANN, F. *Kouřit a zůstat zdravý*. 1.vydání. Brno: MOBA, 2002. ISBN 80-243-0743-X.
- [14] NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 2., upravené vydání. Praha: Portál, 2003. 151 s. ISBN 80-7178-831-7.
- [15] NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 3., upravené vydání. Praha: Portál, 2007. 176 s. ISBN 978-80-7367-267-6.
- [16] NEŠPOR, K., PERNICOVÁ, H., CSÉMY, L. *Jak zůstat fit a předejít závislostem*. 1.vydání. Praha: Portál, 1999. 120 s. ISBN 80-7178-299-8.
- [17] ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vydání.

- Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2141-4.
- [18] ŘÍČAN, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Portál, 2006. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- [19] ŘÍČAN, P. *Psychologie: příručka pro studenty*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 288 s. ISBN 80-7178-923-2.
- [20] ŠPAŇHELOVÁ, I. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. 104 s. ISBN 978-80-247-2698-4.
- [21] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- [22] ŽALOUĐÍKOVÁ, I., HRUBÁ, D. *Normální je nekouřit: Program podpory zdraví a prevence kouření pro mladší školní věk (7-11 let). I.díl pro 1.třídú základní školy*. 2., doplněné vydání. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-135-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- CNS Centrální nervová soustava.
- CZŠ Církevní základní škola.
- ZŠ Základní škola.
- MHD Místní hromadná doprava, autobusy trolejbusy vlaky a další.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf 1. Bydliště respondentů.	
Graf 2. Rozložení respondentů v jednotlivých třídách.	
Graf 3. Prevence ve škole.	
Graf 4. Prevence v rodině	
Graf 5. Otázka č.7	
Graf 6. otázka č 8	
Graf 7. otázka č 9	
Graf 8. otázka č. 10	
Graf 9. otázka 11	
Graf 10. 12.otázka	
Graf 11. otázka 13....	
Graf 12. otázka 14.....	
Graf 13. otázka 15.....	
Graf 14. otázka 16.....	
Graf 15. otázka 17.....	

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Rozložení chlapů a dívek ve výzkumném vzorku	
Tab. 2. Věkové rozložení respondentů ve výzkumném vzorku.....	
Tab. 3. četnosti odpovědí na 5. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 4. četnosti odpovědí na 6. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 5. četnosti odpovědí na 7. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 6. četnosti odpovědí na 8. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 7. četnosti odpovědí na 9. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 8. četnosti odpovědí na 10. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 9. četnosti odpovědí na 11. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 10. četnosti odpovědí na 12. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 11. četnosti odpovědí na 13. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 12. četnosti odpovědí na 14. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 13. četnosti odpovědí na 15. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 14. četnosti odpovědí na 15. otázku v jednotlivých třídách	
Tab. 15. četnosti odpovědí na 17. otázku v jednotlivých třídách	

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P 1: Název přílohy.

PŘÍLOHA P 1: NÁZEV PŘÍLOHY.

DOTAZNÍK

Ahoj,
moje jméno je Věra Jakubičková a jsem studentkou Sociální pedagogiky na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně.
Tento dotazník je anonymní (nepodepisuj se, nikdo kromě mě nebude vědět, kdo ho vyplňoval), výsledky z tohoto dotazníku budou sloužit jako podklad pro moji bakalářskou práci.
Stačí, když u každé otázky zakroužkuješ nebo krátce napíšeš svou odpověď.
Děkuji za spolupráci ☺

1. **Jsi:** chlapec dívka
2. **Kolik je ti let?**
6let 7let 8let 9let 10let 11let 12let
3. **Napiš název města nebo vesnice kde bydlíš.**
.....
4. **Do které třídy chodíš?**
1. třída 2. třída 3. třída 4. třída 5. třída
5. **Měli jste ve škole nějaké povídání nebo přednášku o kouření nebo drogách?**
ano ne nevím
6. **Povídají si s tebou tví rodiče o kouření nebo drogách?**
ano ne nevím
7. **Je některý z tvých rodičů kuřák?**
ano ne nevím
8. **Zkoušel jsi kouřit?**
ano ne nevím

9. **Myslíš si, že se dá poznat, jestli je někdo kuřák, i když zrovna nekouří?**
ano ne nevím
10. **Myslíš si, že je někdo z tvých spolužáků kuřák?**
ano ne nevím
11. **Je kouření škodlivé?**
ano ne nevím
12. **Vadí ti kouř z cigaret, když někdo vedle tebe kouří?**
ano ne nevím
13. **Když sám nekouříš, ale jenom dýcháš kouř od někoho, kdo blízko tebe kouří, je to škodlivé i pro tvé zdraví?**
ano ne nevím
14. **Je moderní kouřit nebo je moderní nekouřit?**
kouřit nekouřit nevím
15. **Kdyby ti kamarád nabídl cigaretu, co bys udělal?**
Napiš.....
16. **Kdybys našel venku krabičku s cigaretami, co bys udělal?**
Napiš.....
17. **Kdybys viděl své kamarády, jak tajně kouří, co bys udělal?**
Napiš.....